

BETONOVÉ STAVBY PEZO VON ELLRICHSHAUSEN

Petr Šmídek

Chilský architektonický pár Sofia von Ellrichshausen a Mauricio Pezo si při navrhování vystačí s archetypálními formami, které sice utváří ze strohého pohledového betonu, ale pokaždé nabídnou silný prostorový zážitek. Za uplynulé dvě dekády si vytvořili vlastní rukopis, který je založen na jednoduchých kubických tvarech a přísné symetrii. Jejich monumentálně působící stavby si však současně udržují hravost. Tvorba uměleckého a architektonického studia Pezo von Ellrichshausen patří k tomu nejzajímavějšímu na současné světové architektonické scéně a stojí za to, si vybrané práce podrobněji představit.

Více než čtyři tisíce kilometrů dlouhý pás země z východu sevřený pohořím And a na západě se široce otevírající do Tichého oceánu prochází všemi klimatickými pásy, což ovlivňuje i pestrost současné chilské architektury¹ sahající od konstrukčních experimentů, suverénních zásahů do historického prostředí až po inovativní sociální bydlení. Všem je přitom blízká odvaha při hledání nových řešení. Chile má v porovnání s Českou republikou dvojnásobný počet obyvatel a desetkrát větší rozlohu. Současní chilští architekti jsou nám svými přístupy bližší, než by se mohlo zdát, a nejen z toho důvodu, že se často jedná o potomky evropských přistěhovalců. Místní scéna přitahuje mezinárodní pozornost a chilským tvůrcům se tak otevírá celý svět.

Pritzkerovu cenu, která je většinou udělována zasluhujícím architektům za celoživotní dílo, získal v roce 2016 chilský architekt Alejandro Aravena, který jako druhý nejmladší laureát oslovil porotu především svou angažovaností na poli dostupného bydlení. Ve stejném roce byl jeho ateliér Elemental pověřen kurátorstvím 15. benátského bienále architektury, kde se pod úderným podtitulem *Reportáž z fronty*² zabýval tématem recyklace a dlouhodobě udržitelného způsobu stavění.

Více hravé projekty, které nejsou tolik zatížené sociálními otázkami, představuje chilský architekt s chorvatskými kořeny Smiljan Radić dlouhodobě spolupracující se sochařkou a životní partnerkou Marcelou Correa. S jejich prací se mohlo české publikum seznámit na jaře 2017 při výstavě *Bestiář*³ v Českých Budějovicích. Za jejich tajemně archaickými a současně romanticky pošetilými návrhy se ukrývají neméně fantastní příběhy.

O poznání racionálnější přístup, ale s neméně působivými výsledky, zastává další chilské duo Sofia von Ellrichshausen s Mauriciem Pezem, kteří pro česko-budějovický Dům umění uspořádali na podzim 2015 výstavu *Konečný formát*⁴ založenou na

sérii stovek čtvercových obrazů *Nekonečný motiv*. Při zpětném ohlédnutí představovala budějovická výstava přelom, neboť zde Pezo von Ellrichshausen (PvE) poprvé představili projekt založený výlučně na kruhovém půdorysu a válcových objemech. Doposud totiž pro ně byla charakteristická práce s tvary čtvercovými a kubickými. Nevyčerpatelný dialog čtverce a kruhu rozvíjí dodnes. V Českých Budějovicích tehdy ve spolupráci s libereckou FUA TUL vznikl během týdenního workshopu rozměrný model složený výhradně z kruhových stěn vymezujících ojedinělé prostory. Reálný pocit z fragmentu těchto prostorů pak bylo možné zažít o pár měsíců později, kdy byl na jaře 2016 v benátském Giardini della Biennale postaven dočasný pavilon Vara.

Chilský pár sice přednáší⁵, vystavuje a pořádá studentské dílny po celém světě, ale převážná část tvorby je stále soustředěna v jejich domovině. Jejich stavby mohou na první pohled působit minimalisticky a chladně. Cílem však nejsou dokonalé čisté formy. Autoři se nevydávají cestou bezpodmínečné efektivity. Při práci si užívají monotónnost, nadbytečnost, přesakování od jednoho úkolu k druhému nebo prokrastinaci⁶. Nevnímají je jako něco negativního, ale naopak je berou jako čas k promýšlení alternativ nebo střádání podnětů. Někdy i na úkor praktičnosti, ale vždy s cílem vytvářet nadčasovou krásu, které lze dosáhnout, když „v daný moment tvoříte věci poctivě“⁷. Způsob práce PvE formuloval Mauricio Pezo na závěr přednášky pro studenty IIT: „Pokud chcete docílit skutečné dokonalosti, pak musíte stále dělat to samé, ale nikdy stejným způsobem“⁸. Svými návrhy přímo reagují na podmínky místa, kde objekty vznikají. Nezohledňují pouze pestré klimatické podmínky, ale také předpokládají limity místních řemeslníků. Jednoduché formy a redukce detailů tak umí absorbovat nedostatky stavebních firem.

Argentinsko-chilský manželský pár Sofia von Ellrichshausen a Mauricio Pezo, si

- 1 Grass, Diego. *Chile #2 – Architecture since 1990 in Architecture in Chile – In Search of a New Identity*, a+u 594, 3.2020, s.4-11
- 2 15. bienále architektury v Benátkách s podtitulem *Reporting from the Front* se konalo 28.5. - 27.11.2016 si za hlavní úkol kladlo „prozkoumávat nové výzvy a prokazovat vitalitu architektury ve všech koutech světa.“
- 3 Šmídek, Petr. *Chilský bestiář*. České Budějovice: Milk&Honey 3-4/2017, s.10-11
- 4 Suchánek, Radek. Šmídek, Petr. *Chilské čtvercové variace*. České Budějovice: Milk&Honey 2/2015, s.16-17
- 5 Univerzita Bio-Bio v Concepción (2001-14), IIT v Chicagu (2014-18), Harvardova univerzita v Cambridge (2018), Cornellova univerzita v Ithace (2019-23)
- 6 *Toy horse in Pezo von Ellrichshausen: from A to B*, Madrid: El Croquis 214, 2022, s.319
- 7 V rozhovoru s Kate Goodwin, kurátorkou výstavy *Sensing Spaces* v Královské akademii umění v Londýně, 25.1. - 6.4.2014, online: www.royalacademy.org.uk/article/rediscover-sensing-spaces-exhibition
- 8 Přednáška s názvem *Naive Intention* se uskutečnila 17.9.2014 v S.R. Crown Hall během hostující profesury na IIT Chicago, online <https://arch.iit.edu/life/upcoming-lecture-pezo-von-ellrichshausen>
- 9 Lind, Diana. *Casa Polí* in New York: Architectural Record, 07.2007, s.122-127

v roce 2002 otevřel vlastní studio ve dvousettisícovém městě Concepción v centrální části Chile. V jejich společném díle se prolíná vědecký přístup s uměleckými ambicemi. V portfoliu převládají rodinné domy pro přátele v okolí Concepciónu. Přísná geometrická kompozice domů PvE současně disponuje výraznou skulpturálností, ale nelze je jednoduše zařadit mezi ostatní figurativní architekty v dějinách architektury. Našli si svoji vlastní cestu, kterou dále rozvíjí. PvE si libují v jednoduchých kubických formách a symetrii, do níž však dokáží hravě zakomponovat okenní otvory, zjemňující původně rigidní kompozici. Dokazují, že obyčejná kubická forma a čtvercový půdorys mohou nabízet netušená prostorová dobrodružství. Výškové situování místností je rozmyšleno stejně pečlivě jako umístění oken a nábytku. Jejich rodinné domy přes svoje malé měřítko působí monumentálně, ale zároveň si udržují hravost. Současně si uvědomují, že jejich architektura není dokonalá. Používají surové materiály a jednoduché pracovní techniky. Pracují s drsnými a neošetřenými povrchy, jaké by klienti v Čechách těžko strávili. Navrhují schodiště, která by čeští úředníci nezkolaudovali. Díky místním podmínkám stačí jejich stavby zestárnout dříve, než se odstraní bednění, čímž daleko lépe a rychleji zapadnou do svého prostředí. Dobrá architektura na sebe nepotřebuje přitahovat pozornost, ale zážitky v ní by měly patřit k těm nezapomenutelným, což domy Pezo von Ellrichshausen splňují. Nemají rádi slovo „designování“ neboť se příliš blíží dokonalosti, z níž se však vytrácí osobní lidský vklad. Pezo von Ellrichshausen vše pečlivě zvažují a promítají do svých návrhů jak racionální, tak i intuitivní stránky.

První realizací PvE, která zaznamenala široký mezinárodní ohlas, je Casa Poli (2002–2005) (obr. 1) na chilském poloostrově Coliumo 50 km severně od města Concepción. Mohutná betonová kostka dramaticky situovaná na vrcholku rozeklaného útesu příkře se svažujícího k oceánu vyvolává pocit, jakoby se dům nacházel na konci světa.⁹ Na zajímavý přírodní útes naražil Pezův přítel a bývalý univerzitní učitel Eduardo Meissner (spisovatel a umělec) se svou ženou Rosemarie Prim (sochařka). Původní majitelka vkládala do nového investora naději, že zde postaví něco přínosnějšího než okolní zástavba okupující zbytek poloostrova. Oba manželské páry společně koupily pozemek o rozloze 2,5 akru a zpočátku uvažovaly, že zde postaví dva samostatné domy. V průběhu několika společných obědů si všichni uvědomili, že ani

1a

„Pokud chcete docílit skutečné dokonalosti, pak musíte stále dělat to samé, ale nikdy stejným způsobem.“

1b

jeden z párů nebude na místě tak často, aby se vyplatilo budovat dvě stavby. Jakmile odstartovali diskuzi o jednom rodinném domě, začali si představovat něco, co nebude sloužit jenom jim samotným, ale většímu společenství. Nakonec souhlasili, že mimo sezónu, kdy nebude dům využívat nikdo z páru, poslouží jako sídlo pro různé umělce. Architekti se snažili vytvořit dům, v němž by se návštěvníci mohli cítit jako doma, ale zároveň, aby dokázal podněco-

1 Casa Poli (2002–2005)

vat umělecké myšlenky. Výsledkem je levná téměř bezúdržbová betonová kostka, která svou vnější formou reflektuje drsné okolí a promyšleným vnitřním uspořádáním rozvíjí bohatý život umělecké komunity.

Nejvíce o architektovi prozradí jeho vlastní bydlení. Autorovi a investorovi v jedné osobě by teoreticky nemělo nic bránit ve vytvoření ideálního návrhu. P+V si postavili Casa Cien (2008–2011) (obr. 2), kde se číslovkou 100 odkazují nejen na počet schodů překonávajících svažité pozemek, ale především na nadmořskou výšku vyhlídkové terasy („cien“ ve španělštině znamená 100). Dům ležící nedaleko města Concepción v centrální části Chile kombinuje bydlení s prací. Vede k němu úzká silnice klikatící se až na vrchol, odkud se nabízí panoramatický výhled na celé město a nekonečný oceán. Sedmipodlažní betonová věž s mohutnou základnou je tvořena dvanácti identickými krychlovými moduly (11 vnitřních a jeden střešní). Spodní dvě obytná podlaží jsou složená vždy ze tří za sebou řazených modulů, na nichž je pak po jednom modulu vyskládána pětipodlažní ateliérová věž. Jednotlivé moduly jsou osazeny posuvnými dveřmi, takže lze prostory v soklu podle potřeby slučovat nebo rozdělovat. V nejnižším podlaží leží výstavní galerie a servisní místnosti. V přízemí je kuchyně s jídelnou a obytná část domu. Spodní

2

2 Casa Cien (2008–2011)

- 10 Pearson, Clifford A. *Cien House*, 19.4.2011, online: www.architecturalrecord.com/articles/5759-cien-house
- 11 Pérez Oyarzun, Fernando. *Border Notes in Pezo von Ellrichshausen*. Geometric Abstraction. Madrid: AV Monografías 199, 2017, s.7

Pezo von Ellrichshausen

Umělecké a architektonické studio založili v roce 2002 Mauricio Pezo a Sofia von Ellrichshausen. Žijí a pracují v Chile, na farmě na úpatí And.

Působili jako profesori architektonického navrhování (praxe) na Cornellově univerzitě v Ithace a hostující profesori na Yaleově univerzitě, Harvardské univerzitě, Illinoiském technologickém institutu v Chicagu, Texaské univerzitě v Austinu, letní škole architektury v Portu a na Pontifikální katolické univerzitě v Chile.

Jejich díla byla vystavena v Královské akademii umění v Londýně, v galerii MAXXI v Římě a jako součást stálé sbírky jsou v chicagském Institutu umění nebo newyorském Muzeu moderního umění. Byli pozváni na mezinárodní výstavu architektury Benátské bienále (2010, 2016), kde byli také kurátory chilského pavilonu v roce 2008.

Přednášeli mimo jiné na MIT, Princetonské univerzitě, Kolumbijské univerzitě, v Metropolitním muzeu umění, v newyorské Lize architektů, v Tate Modern, ve Victoria & Albert Museum, na sympoziu Alvara Aalta a v Královském institutu britských architektů.

Jejich práce získala ocenění Mies Crown Hall Americas Emerge Prize udělované IIT (Chicago, 2014), cenu Rice Design Alliance (Houston, 2012), cenu Iberoamerického bienále architektury a urbanismu (Montevideo, 2006) a cenu Chilského bienále architektury (Santiago, 2006).

dvě patra věže jsou stále ještě soukromá a jsou využívána jako ložnice. Nejvyšší tři podlaží pak slouží jako architektonický ateliér. K oddělení dvou různých provozů (soukromý a pracovní) se v domě nachází dvě úzká točitá schodiště (jedno ke spojení obytné části s ložnicí a druhé pro zaměstnance kanceláře). „Chtěli jsme jednoduše odlišit dvě různá využití (bydlení a práce), proto jsme zkombinovali vertikální prvek s horizontálním. V nejspodnější části se bude odehrávat těžká práce a nahoře ve věži lehká a téměř nehmotatelná rutina. Mezi těmito dvěma pracovními procesy leží (uchráněn) náš soukromý život.“¹⁰

Toto funkční rozdělení je v interiéru stvrženo také barevností vnitřního dřevěného obložení: borovicová prkna jsou v pracovní zóně natřená na šedo a v obytné části na bílo. Blahovičnickové podlahy mají obytným prostorům dodat hřejivou atmosféru. Naproti tomu zvenku působí hrubozrnná fasáda z monolitického betonu dojmem nepřístupné středověké věže. Různě veliká a odskákaná okna zároveň ztěžují určit, kolik má věž pater, a celý objekt tak působí vyšším dojmem. Věž působí v okolní obytné zástavbě jako přízrak z pohádky a vyvolává otázky, k čemu jen může sloužit. Casa Cien představuje hraniční formu vertikálního bydlení a současně naplnění romantických představ života ve věži.¹¹

Před třemi lety se PvE přestěhovali do Casa Luna (2018–2021) (obr. 3) ležící hlouběji ve vnitrozemí v oblasti Yungay na úpatí And. V poklidné vesnici Santa Lucía Alto obklopené úrodnými poli a vysokými horami vznikl na pozemku o rozloze 130 hektarů soubor dvanácti budov připomínající klášter s rajskými zahradami. Ambiciózní projekt založený na čtvercovém rastru 2,5 m nabízí na ploše více než 2 400 m² místo k bydlení, práci a také několik výstavních pavilonů. Jednotlivé objekty jsou od sebe odděleny dilatační spárou, ale všechny dohromady utváří jeden kompaktní čtvercový půdorys o délce strany 37,5 m, který má vnitřní dvůr asymetricky křížem rozdělený na čtyři menší části. Vznikla dvě obdélníková nádvoří: jedno sleduje spád původního terénu a druhé je ploché prostranství, kterým protéká úzký vodní kanál spojující dva trojúhelníkové bazénky na opačných koncích. Třetí nádvoří je nejmenší a tvoří jej čtverec vyplněný kruhovou květinovou zahradou. Čtvrté, největší nádvoří má rovněž čtvercový tvar a kromě vzrostlých stromů jej vyplňuje kruhový bazén, který svým průměrem odpovídá velikosti býčí arény (na chilském venkově nazývané „medialuna“). Všechny nosné stěny jsou

3 Casa Luna (2018–2021)

3a

3b

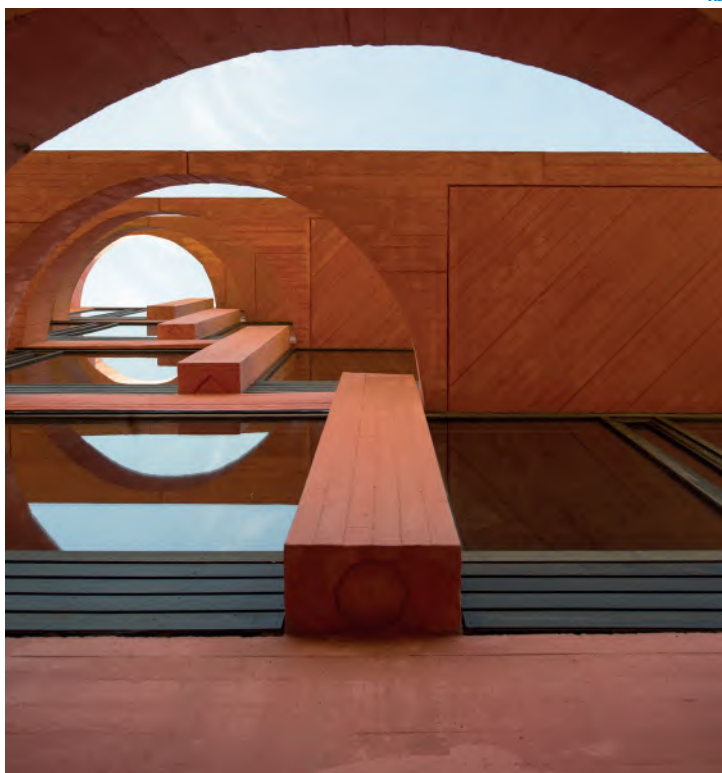
4 Inovační centrum INES
(2013–2021)

z pohledového betonu, který již není dále upravován. Vnitřní stěny v některých místnostech jsou obloženy hrubě opracovanými a bíle natřenými dřevěnými prkny. Linearitu celého areálu podtrhují horizontální pásy podél obvodových stěn, které zároveň naznačují pracovní spáry po 0,5 m vzniklé při odlévání betonu. U místností není přesné rozdělení, zda má sloužit k obývání nebo

na práci. Každý z desítek prostorů nabízí jedinečnou atmosféru, od intimních zákoutí až po monumentální sály s výškou přes dvě poschodí. O energetickou soběstačnost celého komplexu se do budoucna postará neďaleká fotovoltaická elektrárna. Casa Luna je pro PvE „domem snů“¹², který odkazuje k ideálnímu uspořádání světa. Výsledný soubor budov lze přeneseně chápat jako verzi ráje s kouzelnou zahradou s prastárými strážnými stromy a skrytými bytostmi.

Doposud většinu realizací PvE tvořily soukromé rezidence, které případným zájemcům neumožňovaly návštěvu, což částečně změnilo Inovační centrum INES (2013–2021) (obr. 4) v univerzitním kampusu Bío-Bío. Mauricio Pezo navrhl pro svoji alma mater velkorysý objekt, kde si mohou své zkušenosti předávat pedagogové, výzkumníci, studenti a začínající mladé firmy. Na realizaci byl omezený rozpočet, který se všechny zapojené strany pokusily kompenzovat vysokým nasazením. Z venku zdánlivě jednoduchá stavba uvnitř ukrývá nečekaný interiér. Nabízí inovativní prostředí; kontinuální, plynulý a otevřený prostor, který po koncepční i materiálové stránce podporuje akademický život. Probíhá zde vědecký výzkum i neformální předávání zkušeností. Budova musela skloubit protichůdné potřeby pro inovaci: kreativní kolektivní práci a individuální bádání. Vnitřní uspořádání budovy je založeno na těchto dvou jasně rozličených potřebách. Na jedné straně je otevřený centrální prostor vytvořený řadou sálů vertikál-

4a

4b

4c

ně propojených kruhovým atriem, které se směrem vzhůru postupně zmenšuje. Rohy v každém podlaží zabírají soukromé pracovny. Tyto místnosti mají čtvrtkruhový tvar a jejich velikost se řídí nepřímou úměrou vůči kruhovému atriu. Budova nevychází z tradičního sloupového skeletu, takže i vnitřní prostory nabízí ojedinělé prostory k pořádání workshopů, jednání nebo výstav. Atmosféru těchto prostorů po vizuální i akustické stránce určují zakřivené betonové stěny, které fungují jako neprůhledné paravány. Charakter a rozmanitost vnitřních prostorů podporuje kreativní práci mezi studenty, výzkumníky, pedagogy, podnikateli a místní komunitou.

Z desítek návrhů se převážná část tvorby PvE nachází v Chile. Mimo jihoamerický kontinent občas vznikají krátkodobé instalace. Jedinou výjimku tvoří Casa Solo Pezo (2009–2013) (obr. 5), která se nachází v oblasti Cretas na východě Španělska. Je součástí mezinárodního projektu Solo Houses, který v roce 2006 inicioval francouzský milovník architektury Christian Bourdais s cílem zprostředkovat zážitek z moderní architektury co nejširšímu okruhu. Za tímto účelem oslovil šest ateliérů, aby navrhli pronajímatelný prázdninový dům do nádherného prostředí katalánské náhorní plošiny Matarraña, italského Toskánska či francouzské Provence.

Jako první byl dokončen dům od PvE. Minimalistický jednopodlažní kubus osazený na mohutném betonovém soklu se vznáší nad okolními korunami stromů a ote-

5a

vírá výhledy do krajiny. Obytné podlaží tvoří dvanáct identických krychlí, které jsou uspořádány okolo centrálního čtvercového atria s bazénem. V roce 2017 byla v sousedství Casa Solo Pezo postavena další vila k pronájmu Solo House II od belgického ateliéru KGDVS, kteří o práci svých kolegů obdivně napsali: „Na jejich dílo lze nahlížet jako na typologické cvičení. Vzhledem k jejich primárnímu zaměření na typologii se architektura ateliéru PvE jeví velmi jednoduchou až banální. Jednoduché věci však bývají vnitřně složité. Jejich architektonický jazyk vzniká neustálým opakováním a jemnou modulací, kterou systematicky vkládají do nejvíce hmatatelné a tektonické podoby. Vytváření architektury v jejich případě znamená budování typologie.“¹³

Zásluhou PvE se bude chilská architektonická scéna hlásit o svoji pozornost stále častěji. Jejich betonové stavby předkládají strohou a současně výraznou estetiku. Nabízejí nezaměnitelný vzhled a zároveň silný prostorový zážitek, za kterým se vyplatí cestovat přes půlku planety na aktivní seismický zlom mezi Andami a nekonečným Pacifikem.

Rádi bychom poděkovali ateliéru Pezo von Ellrichshausen za nezištné poskytnutí obrazových materiálů a aktivní spolupráci při přípravě článku. / We would like to thank the Pezo von Ellrichshausen studio for their selfless provision of images and active cooperation in the preparation of this article.

MgA. Ing. arch. Petr Šmídek, Ph.D.
Archiweb, s.r.o.
petr.smidek@archiweb.cz

5 Casa Solo Pezo (2009–2013)

- 12 Rozhovor Filipa Šenka s Pezo von Ellrichshausen pro časopis Intro 22, říjen 2023, s.20
- 13 Geers, Kersten. *Families* úvodní text v elektronickém vydání časopisu 2G č. 61, Pezo von Ellrichshausen, Barcelona: Editorial Gustavo Gilli, 2021

5b

